

Buharynyň gullary

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Buharynyň gullary BUHARYNYŇ GULLARY

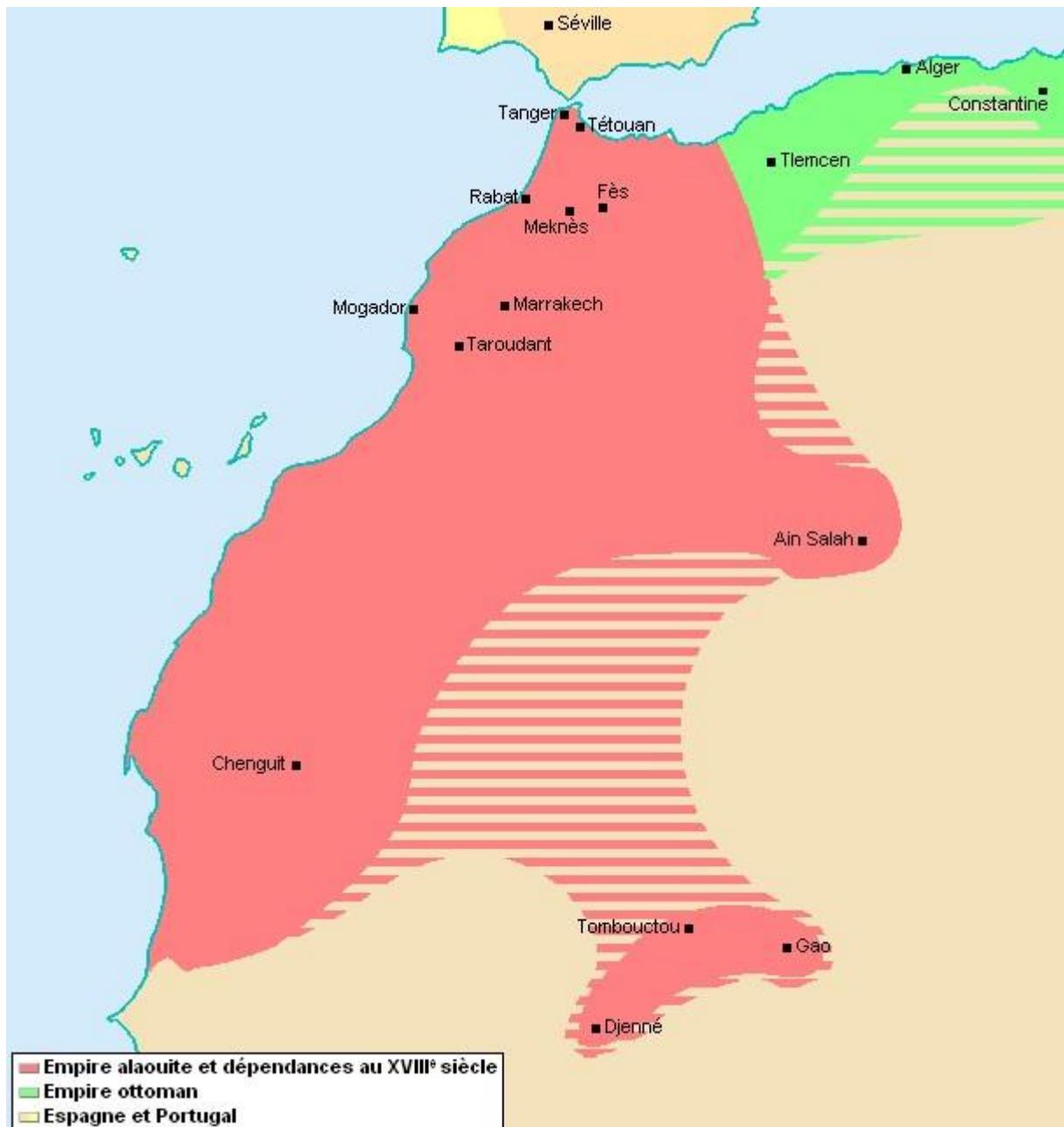

«...Olara ýörişe çykanda goşunyň birinji hatarynda «Sahyh-Buharyny» götermegi buýurdy. Edil Ysraýyologullarynyň «Äht sandygyny» gösterisi ýaly».

«Türk goşuny doly güýjündedi we toply-tüpeñlidi. Agşam ýakynlanda bir ýerden top bilen, bir ýerden ok atýab ýaraglar bilen hüjüme geçdiler. Şol bir wagtyň özünde elli otly kesindili we birýandan deprekler çalynýardy. Ertesi irden sultanyň kän ýitgi çekmedik we duşman tarapyndan daşy gabalan nyzamly goşunyndan başga adam galmandy».

Ahmet ibn Halid en-Nasiri es-Selewi.

1674-nji ýylда Osmanlynyň düzümindäki Alžir welaýatyna garşıy giren urşunda ýeñilenden soñ Marokkonyň hökümdary Möwlay Ysmaýylyň (1672-1727) täze goşun düzmegine kän wagt gerek bolmady.

XVIII asyrda Alawy (Filaly) hökümetiniň golastyndaly Marokko kartasy

Allen Meýersiň aýtmagyna görä, 1764-1676-njy ýyllarda «Abidul-Buhary» («Buharynyň gullary» ady bilen ýörite goşun düzüldi. Aglabasy garaýagyz gullardan bolan marokkoly we haratin halkyndan gelen esgerlerem goşunyň hataryna alyndy.

Gönüden-göni soltanyň garamagyndaky esgerler hökümdar bilen birlikde Ymam Buhary tarapyndan (hijri 256-njy, milady 870-nji ýylda aradan çykan) hadyssynas alymyň kitabynyň üstünde ellerini goýup kasam edýärdiler.

Şeýtmek bilen olar özleriniň diňe Hezreti Muhammediň (s.a.w)

sözlerine we soltanyň buýruklyaryna tabyndyklaryny yylan edýärdiler. Ahmet ibn Halid en-Nasiriniň aýtmagyna görä, Möwlaý Ysmaýlyň we onuň gullardan düzülen goşunynyň kasamy şular ýaly görnüşde bolup geçipdi:

«Men we siz Allanyň Resulynyn sünneti we onuň şerigatynyň jemlenen şu kitabynyň («Sahyh-Buharynyň» gullarydyrys. Ol nämäni buýursa, şonam ederis, ol nämäni gadagan etse, şondanam saklanarys we oňa esaslanyp söweşeris».

Goşun üçin çagalar toplanýardy we ýedi ýyllyk türgenleşikden geçirilýärdi. Bu türgenleşigiň birinji üç ýly daş döwmek, agaç ussaçylygyny etmek, gatyrçylyk öwredilenden soň harby tälimden geçirilýärdi.

Ykjam taýýarlanan goşun diňe daşardan abanan howp-hatarlara garşı däl, ýurduň içinde çykan gozgalaňlary basyp ýatyrmak üçinem ulanylýardy. Sany 1727-nji ýylда 50 müňe ýeten goşuna edilýän çykdajylaryň ýerini dolmak üçin täze salgytlar girizilýärdi ýa-da alynýan salgytlaryň bir bölegi goşunynyň hasabyna geçirilýärdi.

Soltanyň ýeke-täk goşunu «Abidul-Buharydan» ybarat däldi. Beýleki taýpalardanam düzülen goşunlar-da bardy. Emma «Abidul-Buhary» iň esasy we güýçli goşundu. Düýp maksady-da soltany goramakdy. Bu tarapy bilen ýurtdaky ähli şäherlerde garnizonlary bolan ýeke-täk goşundu.

Haýsydyr bir tire-taýpa baglanychy bolmadyk goşun diňe soltana hasabat berýärdi. Şeýle-de olaryň goşmaça girdeji

çeşmesi ýa-da ýeri bolmandygy üçin hökümdara garaşly bolup galmaňdan başga alajy-da ýokdy.

«Mahzen» (merkezi hökümət) gullar goşuny arkaly, aýratynam amazigh (berberi) taýpalaryndan düzülen «hareke» we munuň netijesinde turan gozgalaňlary basyp ýatyrmakda kynçylyk çekmeyärdi.

Emma soltanyň garşysyna görüşmelileri diňe gozgalaň tursan taýpalar däldi. Yslam ulamalary soltanyň käbir syýasy ugurlaryna garşı çykýardı. Aýratynam Fes şäheriniň kazysynyň «Abidul-Buhara» garşı çykaran fetwasy gapma-garsylygy güýçlendiripdi.

• **Fes kazysynyň fetwasy: Gullardan düzülen goşuny saklamak dürs däl**

1697-nnj ýylda Fes kazysynyň gullardan düzülen goşunyň bikanundygы barada çykaran fetwasy iki tutaryga esaslanýardy. Birinjisi, gullaryň nädürс ýollar bilen zorlukly ele salynyp gul edilmegi, ikinjisi bolsa, gullaryň jihat etme ygtyýarlygynyň ýoklugydy.

Soltan kazyny şobada wezipeden boşatdy we goşunynyň kanunydygyny öñe sürýän birgiden tutaryklar bilen özünü aklamaga beýannama taýýarlatdy. Ol kaza pikirinden dänmese, wezipesini gaýdyp bermejekdigini aýtdy. Emma kazy tutanýerlilik bilen pikirinden dänmejekdigini aýtdy we wezipesine gaýdyp barmakdan ýüz dönderdi.

1708-nji ýylda ýene garşyma-garşy gelen sultan bilen ulamalaryň arasynda gapma-garşylyk hasam güýjedi. Soltanyň goşunyna alynan gullary fetwa bilen tassyklamadyk alymlara dürli zorluk-sütemler edildi we zyndana salyndy.

Fetwa bermändigi üçin Ibn Hamdun Jesus atly alymyň tutuş maşgalasy tussag edildi. Özi gul kimin zynjyr urlup, bazara çykaryldy we azatlyga çykarylmak üçin bermeli tölegi tölejekdigini aýdyp ýalbarmak talap rdildi. Soñra Fesden Meknese ugradylyp, tussag edildi.

Ahmet ibn Halid en-Nasiriniň aýtmagyna görä, Ibn Hamdun soltana şeýle hat ýazypdyr:

«Seniň «Abidul-Buhara» eýelik etmegiň kanunylygyny ret etmedim. Emme Gurhanda muny oňlajak ýola we delile gabat

gelmedim. Eger tekepbirlik edip ýa-da sowukganlylyga goldanýan hökmüme ters hereket edip bu amaly tassyklan bolsam, Hudaýa, pygamberime we şerigata garşy günä iş etdigim bolardy. Alla meniň bilen ters pikirde bolanlar hakdaky hökmüni hökman berer».

Möwlaý Ysmaýylyň döwründe güýjuniň ýetjek derejesine ýeten goşun onuň ölüminden soň güýjuni ýitirdi, käbirleri bandalary döretti we garakçylar ýuze çykdy.

Goşunyň garnizonlary taşlan bölegi şäherlere göçdi. Käbirleri obalara ýerleşdi we daýhançylyk bilen meşgullandy. Wagtal-wagtal täzeden guralmaga synanyşylan «Abidul-Buhary» ahyrynda XIX asyrda dargady. Yzda diňe soltanyň şahsy janpenasy hökmünde az sanly abid (gul) galdy.

- **Nämüçin «Sahyh-Buhary» kitaby dini-syýasy häkimiyetiň simwolyna öwrüldi?**

Hadys kitaby hökmünde ugry boýunça kämilligi we hadyssynas alymlaryň oňlamagy bilen ygtybarly hasap edilen «Sahyh-Buharynyň» eser karizmasy wagtyň geçmegi bilen has çuň many-mazmuna eýe boldy.

Bu awtoritet hadys ylmy bilenem çäklenmändir we «Sahyh-Buhara» antologik taýdan alanda beýleki kitaplardan aýry baha berlipdir. Buharynyň kitabynyň daş-töwereginde emele gelen kanoniki medeniýetiň netijesinde esere mukaddeslik röwüsi çäýylýpdyr. Edil şonuň üçinem syýasy güýji elinde saklayánlar

«Sahyh-Buharynyň» gymmatyndan mümkinqadar peýdalanmaga synanyşypdyr.

Marokkony dolandyran alawy (Filaly) dinastiýasynyň iň esasy kanuny tutarygy neberäniň Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) neslinden gelmegidir. Şol esasda olar hökmürowanlyk sürme hukugyny gazanypdyr we adamlaryň muňa ynanmagyny ýola goýupdyr. Şol sebäpden dinastiýa garşı synanyşyljak islendik gozgalaň Hezreti Muhammede (s.a.w) garşı synanyşyk hasaplanýardy. Emma marokko sultanlarynyň garşysynda başga bir ullakan howp bardy: Taýpa takaty.

Tire-taýpalaryň arasyndaky agzybirlik duýgusy pygamberiň neslindenem bolsa, soltana baglylykdan önde görülýärdi. Bulam ýygy-ýygydan gozgalaňlaryň turmagyna sebäp bolýardy. Şeýle-de uruş gidip duranam bolsa, bähbitleri ters düşse, şobada soltany taşlap gaýdyp bilýärdiler. Şonuň üçin ýokarda-da aýdyşym ýaly Möwlaý Ysmaýyl diňe öz tabynlygyndaky gullar goşunyny düzüpdi.

Bu goşuny bir agza garatjak, olaryň azmyny we ygrarlylygyny üpjün etjek simwol hem gerekdi. Kanunylygynyň gözbaşyny Hezreti Muhammediň (s.a.w) neslinden alýan dinastiýa simwol hökmünde-de gönüden-göni pygamberimiz bulen baglanyşykly, onuň sözlerini öz içine alýan we her ady agzalanda pygamberden sebäp dinastiýasy ýatlanjak kitaby saýlap aldy.

Jonatan Braun bu gatnaşyk barada şeýle diýýär:

«Ritual taýdan «Sahyh-Buharynyň» hezreti pygamberimiziň (s.a.w) şahsyýetine wekilçilik etme ukyby hakyky manyda soltanyň taýýarlykly goşunynyň öñünde götermeli syýasy rityal mantygynyň merkezinde ýer alýardy».

Bu ýagdaýa kanunylygyny we häkimiyétini Muhammet pygambere (s.a.w) esaslandyrýan kitap bilen öz döwlet dolandyrys hukugyny we güýjuni kristallaşdyrmagy we simwolizirlemegi diýip bolar.

• **Çeşmeler:**

– Allen, R.Meyers. (1983). «Slave Soldiers and State Politics in Early 'Alawi Morocco, 1668 – 1727». The International

- Journal of African Historical Studies, 16/1, s. 39-48.
- The °Abīd ‘L-Buhārī: Slave Soldiers and Statecraft in Morocco, 1672-1790 (Tez).
 - Cornell University for the Degree of Doctor of Philosophy, 1974.
 - Brown, Jonathan. (2007). The Canonization of al-Bukhārī and Muslim: The Formation and Function of the Sunnī Hadīth Canon, Leiden-Boston: Brill.
 - Harrak, Fatima. (2018) «'Abid al-Bukhari and the Development of the Makhzen System in Seventeenth-Century Morocco».
 - Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East. 38/2, s. 280–295.
 - <https://www.britannica.com/topic/Abid-al-Bukhari>. Accessed 23 April 2022.

Ömerjan KAÇAR / @beskuvafeendi

Ýekşenbe, 24.04.2022 ý. Taryhy makalalar